

Opinnäytetyö AMK

Media-ala

Journalismi

2023

Essi Jäälinna

Opas saavutettavamman viestinnän tekemiseksi

– Kansallinen Sivistysliitto ry, opintokeskus KANSIO

Opinnäytetyö AMK | tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Media-ala, journalismi

Tammikuu 2023 | 32 sivua

Essi Jäälinna

Opas saavutettavamman viestinnän tekemiseksi

Kansallinen Sivistysliitto, opintokeskus KANSIO

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa järjestöjen työntekijöille tarkoitettu opas saavutettavasta viestinnästä ja sen tekemisestä. Opas kerää yhteen käytännönläheisiä vinkkejä ja esimerkkejä siitä, miten viestinnästä voi tehdä saavutettavampaa.

Saavutettava viesti tai sisältö on sellainen, jota kaikkien on mahdollista käyttää yhdenvertaisesti vammoista tai toimintarajoitteista huolimatta. Saavutettavuutta ohjaa saavutettavuusdirektiivi eli lainsäädäntö, joka velvoittaa osaa kolmannen sektorin toimijoita. Vaikka se ei ole kaikille lakisääteinen velvollisuus, kaikki hyötyvät saavutettavammasta viestinnästä. Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoisuutta saavutettavuudesta ja sen merkityksestä.

Opinnäytetyössä toteutettiin oppaan suunnittelu, kehittäminen ja tuottaminen sekä valmiin oppaan julkaisu. Opinnäytetyön lopussa reflektoidaan työtä yleisellä tasolla sekä miten oppaan tuottaminen projektina toteutui. Opasta ja sen kehittämistä sekä päivittämistä on tarkoitus jatkaa saadun palautteen perusteella sekä alan käytäntöjen kehittyessä.

Asiasanat:

Saavutettavuus, saavutettavuusdirektiivi, viestintä, WCAG, yhdenvertaisuus

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Degree programme in Media Arts, Journalism

January 2023 | 32 pages

Essi Jäälinna

Guide for producing more accessible communication

National education association, study center KANSIO

The objective of the thesis was to provide members of various organisations a manual on accessible communication and its production. The manual summarises practical tips and examples on making the communication more accessible.

Accessible information or content through communication is defined by equal access and utilisation opportunities – free of disability inclusion barriers, regardless of individuals different abilities. Accessibility is regulated by a relevant directive or legislation that obligates third sector parties only. In the absence of general application of the directive, accessible communication is of common benefit. Moreover, the objective is to raise awareness on accessibility and its significance.

The thesis consists of planning, development, production, and publishing of the manual. Evaluation concerning the manual's production as a project, as well as reflecting on the process at more generic level is found towards the final part of the thesis. Continuous development and updating of the manual shall take place based on feedback received and evolvement of procedures.

Keywords:

Accessibility, accessibility act, communication, WCAG, equality

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Toimeksianto	7
3 Aiheen rajaus	9
3.1 WCAG- ohjeisto	9
3.2 Valitut tavoitteet	10
4 Saavutettavuus	12
4.1 Saavutettava viestintä	12
4.2 Saavutettavuuden merkitys	12
5 Saavutettavuusdirektiivi	14
6 Saavutettavan sisällön tuottaminen	15
6.1 Saavutettavammat valinnat sisällöntuottajalle	16
7 Oppaan tuottaminen	26
7.1 Idea ja pohjatyöt	26
7.2 Toteutus ja työvaiheet	27
7.3 Palaute, viimeistely sekä julkaisu	27
8 Reflektointi	29
8.1 Opinnäytetyöprosessin reflektointi	29
8.2 Oppaan reflektointi	30
Lähteet	32

Kuvat

Kuva 1. WCG ohjeisto. (https://www.hel.fi/helsinkikaikille/fi/ohjeita-suunnitteluun/verkkopalvelujen-saavutettavuus/) (Kari Selovuo 2019, 25)	10
Kuva 2. Esimerkki tyhjän tilan merkityksestä.	17
Kuva 3. Esimerkkejä hyvästä sekä huonosta typografiasta.	19
Kuva 4. Esimerkki väreistä värisokean silmin.	20
Kuva 5. Esimerkki visuaalisen hierarkian merkityksestä typografiassa.	22
Kuva 6. Otsikkotyylilien määrittely HTML-elementeillä verkkosivuilla.	23
Kuva 7. Tekstityylien määrittely Wordissa.	23

1 Johdanto

Opinnäytetyönä tuotin järjestöjen työntekijöille tarkoitetun oppaan saavutettavasta viestinnästä ja sen tekemisestä. Opas on tiivis ja sisältää käytännönläheisiä vinkkejä ja esimerkkejä siitä, miten viestinnästä voi tehdä saavutettavampaa. Opas on helppolukuinen ja tarpeeksi helposti ymmärrettävä, sillä työkseen viestivät järjestötyöntekijät eivät usein ole viestinnän ammattilaisia, vaikka työssään sitä tekevätkin.

Keskeisinä teemoina oppaaseen valitsin sellaiset toimenpiteet ja kehitysideoita, jotka toistuvat järjestötyöntekijöiden työpäivissä. Teemat keskittyvät sosiaalisen median sisällöntuottamiseen, videoiden ja kuvien julkaisun sekä nettisivujen päivittämisen ympärille.

Saavutettavuutta ohjaa saavutettavuusdirektiivi, joka velvoittaa osaa kolmannen sektorin toimijoita. Vaikka se ei ole kaikille lakisääteinen velvollisuus, me kaikki hyödyimme saavutettavammasta viestinnästä. Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoisuutta saavutettavuudesta ja lisätä yhdenvertaisuutta järjestösektorilla.

Opinnäytetyössä toteutettiin oppaan suunnittelu, kehittäminen ja tuottaminen sekä valmiin oppaan julkaisu. Opas toteutettiin toimeksiantajan aiemmin tuottamien oppaiden formaatin mukaan, eli painettuna versiona sekä sähköisenä. Opas mukailee ulkoasullaan toimeksiantajan aiemmin tutuksi tullutta visuaalista ilmettä.

Opinnäytetyön ensimmäisessä osassa käsitellään saavutettavuutta, saavutettavuusdirektiiviä sekä sen vaikutuksia. Toisessa osassa keskitytään samoihin teemoihin, jotka löytyvät oppaasta eli miten tehdä saavutettavaa viestintää. Opinnäytetyön lopussa käydään läpi oppaan tuottaminen prosessina sekä reflektoidaan työtä yleisellä tasolla. Oppaan päivittämistä on tarkoitus jatkaa saadun palautteen perusteella sekä alan käytäntöjen kehittyessä.

2 Toimeksianto

Tämän opinnäytetyön tilaaja on Kansallinen Sivistysliitto ry, joka on kokoomuslaista aatemaailmaa ja vaikuttamistapaa edistävä sivistysjärjestö. Sivistysliitto toimii vapaan aikuiskoulutuksen kentällä ja edistää toiminnallaan elinikäistä oppimista. Kansallinen Sivistysliitto ry. ylläpitää opintokeskus Kansiota, joka järjestää koulutuksia, kursseja ja seminaareja. Koulutustoiminnan tavoitteena on edistää yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja demokratian kehitystä.

Kansallinen sivistysliitto kouluttaa jäsenjärjestöjen jäseniä sekä henkilökuntaa. Aate- ja järjestökoulutuksen lisäksi koulutusvalikoimassa on paljon erilaisia viestinnän ja digitaitojen koulutuksia. Koulutusten lisäksi Kansio tuottaa erilaista koulutusmateriaalia videoina sekä painettuina ja sähköisinä oppaina.

Osana viestinnän koulutuksia ja yhdenvertaisuuden kehittämistä, on herännyt tarve saavutettavamman viestinnän tekemisen koulutusmateriaalille. Sivistysliiton tilaama opas tulee käyttöön jäsenjärjestöjen henkilökunnan koulutusmateriaaliksi.

Saavutettavuuden lisäämisessä oli aiemmin käytetty Kansion tilaamaa saavutettavuuskoulutusta, jonka videotallenne on jäsenjärjestöjen työntekijöiden nähtävillä. Tämä tieto ja neuvot olisi kuitenkin muotoiltava helpommin sisäistettävään muotoon, jonka vuoksi toteutustapana opas vastaa tähän tarpeeseen.

Työskentelen viestinnän asiantuntijana Kansallisen Sivistysliiton opintokeskus Kansiossa ja olen tehnyt yhteistyötä jäsen- ja lähijärjestöjen kanssa erilaisissa viestinnän tehtävissä jo viiden vuoden ajan monien eri toimijoiden kanssa. Minulla on hyvin ajantasainen kuva konsernin viestinnän tasosta, resursseista sekä puutteista. Viimeisen vuoden olen toiminut viestinnän kouluttajan tehtävissä, jolloin olen saanut suoran yhteyden järjestöjen työntekijöihin ja kuullut toiveet tämän aiheen kehittämiseen.

Oppaan toteuttamiseen sain vapaat kädet sekä Kansion toimihenkilöiden tuen. Oppaan välivaiheita tarkastelivat ja kommentoivat koulutussuunnittelijat, koulutuspäällikkö sekä opintojohtaja.

3 Aiheen rajaus

Saavutettavuus on laaja aihe, joten rajasin oppaaseen sellaiset toimenpiteet ja kehitysideat, jotka toistuvat järjestötyöntekijöiden työpäivissä.

Teemat keskittyvät sosiaalisen median sisällöntuoton, videoiden ja kuvien julkaisun, nettisivujen päivittämisen sekä dokumenttien tekemisen ympärille.

3.1 WCAG- ohjeisto

WCAG-ohjeisto (Web Content Accessibility Guidelines), eli suomeksi verkkosisällön saavutettavuusohjeet, on kansainvälinen ohjeistus siitä, miten verkkopalvelut tulisi toteuttaa saavutettavasti. Ohjeistossa saavutettavuudella on kolme eri tasoa; A, AA sekä AAA. Tasoa AA-pidetään kohtuullisesti toteutettavissa ja tavoitteena. (Selovuo 2019, 23.)

Ohjeisto määrittelee kriteerejä esimerkiksi otsikoihin, nettilinkeihin ja värienkäyttöön (Hirvonen & Kinnunen 2020, 67). Näillä kaikilla toimenpiteillä voimme tehdä viestinnästämme saavutettavampaa.

WCAG-ohjeisto määrittää saavutettavuuden neljään eri periaatteeseen (Kari Selovuo 2019, 25).

WCAG-ohjeisto määrittää saavutettavuudelle seuraavat tavoitteet

Havaittavuus, kaikki sisältö ja käyttöliittymän osat ovat havaittavissa niillä tekniikoilla, joita käyttäjät käyttävät.

Hallittavuus, käyttöliittymän ja sisällön navigaatio tulee olla helposti käytettävissä eri tekniikoilla eikä käyttöliittymän ominaisuudet saa häiritä tai estää käyttöä.

Ymmärrettävyys, sisältöjen tulee olla rakenteeltaan selkeitä, kielen ymmärrettävää ja toiminnallisuuden helposti käsitettävää.

Toimintavarmuus, sivuston tulee olla käytettävissä useilla eri päätelaitteilla, eri käyttöjärjestelmillä ja kaikilla yleisimmillä selaimilla ja käyttöä avustavilla tekniikoilla.

Kuva 1. WCG ohjeisto. (<https://www.hel.fi/helsinkikaikille/fi/ohjeita-suunnitteluun/verkkopalvelujen-saavutettavuus/>) (Kari Selovuola 2019, 25)

3.2 Valitut tavoitteet

Oppaassa keskityn käsittelemään saavutettavuutta sisällöntuottajan näkökulmasta, jolloin tärkeimmiksi tavoitteiksi nousee havaittavuus sekä ymmärrettävyys. Näihin järjestöjen työntekijöillä on paras mahdollisuus vaikuttaa omalla työllään.

Havaittavuuden periaatteista nostin oppaaseen kaikki ne keinot, joihin sisällöntuottoa tekevät työntekijät pystyvät vaikuttamaan:

- Kuvat ja muu ei-tekstimuotoinen sisältö
- Audio ja video
- Videoiden tekstitys
- Ääniraidan tekstiversio
- Sisällön järjestys

- Värien käyttö
- Äänitiedostojen toisto
- Suorien lähetysten tekstitys
- Äänisisällön kuvaus
- Tekstin ja taustan välinen kontrasti
- Tekstin esittäminen kuvatiedostossa

Hallittavuuden periaatteista yhä harvempi on enää sisällöntuottajan käsissä, jolloin nostin oppaaseen vain seuraavat keinot:

- Videoiden pysäyttäminen
- Ei vilkkuvaa sisältöä
- Sivujen otsikointi
- Sivujen sisältämien linkkien merkityksen osoittaminen
- Väliotsikot sisältöä ja tarkoitusta kuvaavia

Ymmärrettävyyden sekä toimintavarmuuden periaatteisiin työntekijöillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa, siksi jätin ne pois oppaasta. Usein ne työntekijät, jotka vastaavat sisällön tuottamisesta eivät pysty vaikuttamaan teknisiin ratkaisuihin. (Selovuo 2019, 9.) Sama pätee myös toisin päin.

Saavutettavien asiakirjojen tekeminen mainitaan lyhyesti oppaassa, mutta siihen ei paneuduta sen enempää, sillä se olisi hyvin pitkälti jo aiemmin esitettyjen keinojen toistoa.

4 Saavutettavuus

4.1 Saavutettava viestintä

Saavutettavasta viestinnästä puhuttaessa tarkoitetaan sellaisia keinoja esittää digitaalisessa muodossa asia tai informaatio, että sen vastaanottaja pystyy ymmärtämään viestin, vaikka siihen saattaisi olla erilaisia rajoitteita. Samalla tavalla fyysisten dokumenttien ja tulosteiden kohdalla on hyvä huomioida saavutettavuutta. Tämä voi tarkoittaa värien ja fonttien valintaa, yleisesti selkää kieltä tai vaikka tekstin asettelua ja tyhjän tilan suhdetta. (Selovuo 2019, 13.) Myös valitulla viestintäkanavalla on merkitystä (Vates).

Sähköinen kirja voi olla helpompi käyttää kuin fyysinen kirja, jos käyttäjällä on motoristisia ongelmia. Sähköisessä versiossa käyttäjä pystyy säätämään näytön kirkkautta sekä fonttien tyyliä ja kokoa. (Paavonheimo 2006, 65, 67.)

Sähköisessä muodossa olevaa tekstiä kuten verkkosivuja luetaan eri tavalla, kuin painettua tekstiä. Verkkosivuilla otsikoiden lukemisen jälkeen tekstiä silmäilläään sieltä täältä eikä lukemista aloiteta sivun alusta. (Sirke Lohtaja & Minna Kaihovirta-Rapo 2007, 80.)

4.2 Saavutettavuuden merkitys

Tyypillisesti mietimme saavutettavan viestinnän toteuttamisessa sitä, kuinka se toimii näköongelmaiselle käyttäjälle. Todellisuudessa saavutettavuus auttaa meitä kaikkia. Erityisesti saavutettavasta viestinnästä hyötyvät näkövammaiset tai heikkonäköiset, kuurot ja kuulovammaiset sekä he, joilla on hahmottamiseen tai muistamiseen liittyviä vaikeuksia, motoristisista ongelmista kärsivät ihmiset, lapset, nuoret sekä iäkkäät. (Selovuo 2019, 15.) Väestön ikääntyessä erityisesti heikkonäköisten käyttäjien ryhmä tulee kasvamaan (Parkkinen J. 126).

Yksi suuri ryhmä on maahanmuuttajat ja he jolle suomen kielen ymmärtäminen on vaikeaa ja haasteellista. Suomessa puhutaan vuoden 2016 tilastojen

mukaan jo enemmän kuin 150 erilaista kieltä. Äidinkielenään kotimaisia kieliä puhuvia ihmisiä on joka vuosi vähemmän ja vieraita kieliä puhuvia enemmän. (Hirvonen & Kinnunen 2020, 43.) Kun lasketaan yhteen kaikki nämä kohderyhmät, voisimme saavutettavalla sisällöllä auttaa 1,5-2,5 miljoonaa henkilöä Suomessa. (Selovuo 2019, 15).

Sormien motoriikka saattaa aiheuttaa haasteita esimerkiksi ikääntyneemmillä ihmisillä, jolloin hiirellä on vaikea osua ja klikata ruudulla oleviin kohteisiin. Tämän takia klikattavat kohteet ja painikkeet tulee olla tarpeeksi suuria. Hiirellä raahattavia toimintoja pitäisi välttää kokonaan. (Parkkinen J. 128.)

Teemme usein sisältöä niistä lähtökohdista mitä itse ymmärrämme ja näemme, unohtaen että kaikki eivät näe, kuule tai koe asioita samalla tavalla, kun me itse. Tekemällä saavutettavaa viestintää ja laajentamalla käyttömahdollisuuksia, lisäämme osallisuutta yhteiskunnan eri toimintoihin sekä lisäämme yhdenvertaisuutta. (Hirvonen & Kinnunen 2020, 5.)

5 Saavutettavuusdirektiivi

Jotta digitaalisten palvelujen saavutettavuus ei asettaisi käyttäjiä eriarvoiseen asemaan, on laadittu EU-direktiivi. Direktiivi tuli voimaan Suomessa vuonna 2019 ja laki velvoittaa nykyään julkista sektoria tarjoamaan kaikki palvelunsa saavutettavassa muodossa. Saavutettavuus lisää oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Kaikilla ihmisillä tulee olla yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet saada palvelua tai löytää etsimänsä tieto netissä. (Selovuo 2019, 13.)

Saavutettavuusdirektiivi lyhyesti:

- Sen tarkoitus on edistää kaikkien mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan toimintoihin
- Saavutettavuus parantaa digitaalisten palveluiden käytettävyyttä
- Koskee julkisen hallinnon organisaatioiden lisäksi osaa yrityksistä sekä järjestöistä
- Valvontaa ja neuvontaa järjestää Etelä-Suomen aluehallintovirasto (vm.fi/saavutettavuusdirektiivi)

6 Saavutettavan sisällön tuottaminen

Ei ole yhtä oikeaa tapaa tehdä viestinnästä saavutettavaa, eikä kaikille ihmisille toimi samalla tavalla saavutettavat asiat. Tämän vuoksi ei ole olemassa sellaista opasta, joka kertoisi yhden oikean ratkaisun. (Selovuo 2019, 9.) Siksi olenkin koonnut tähän oppaaseen kohderyhmää ajatellen tärkeimmän vinkit ja työkalut. Kaikkea informaatiota ei jatkossakaan pystytä tarjoamaan saavutettavasti, mutta tavoitteena onkin tehdä aina saavutettavampaa kuin aiemmin.

Sisällön muuttaminen saavutettavaksi on iso työ, ja siksi se kannattaa aloittaa heti ja edetä pala palalta. Koko työyhteisön tulee tietää ja ymmärtää saavutettavuuden merkitys viestinnässä. Esihenkilöiden ja johtavassa asemassa olevien henkilöiden, tulee tuoda päätös kaikkien tietoon. (saavutettavuusdirektiivi.fi)

Jo suunnitteluvaiheessa tulisi käyttää Design for All –periaatetta, jolla tarkoitetaan sitä, että sisältö olisi jo sellaisenaan mahdollisimman monen käytettävissä, eikä erilaisia versioita siitä tarvittaisi erikoisryhmille (Hirvonen & Kinnunen 2020, 33).

Useimmat sisällöntuotannon virheet olisivat korjattavissa, jos niihin kiinnitetäisiin huomiota. Tällaisissa tilanteissa kyse on lähes aina siitä, ettei sisältöä tuotettaessa, eli kirjoittaessa, kuvia lisätessä tai nettisivuja päivitettäessä ei olla huomioitu oppaassa esiin nostettuja asioita. (Hirvonen & Kinnunen 2020, 69.)

Ennakoimalla ja ehkäisemällä häiriöitä, parannetaan viestin oikein ymmärrystä. Viestin vastaanottaja ymmärtää harvoin viestin juuri sellaisena, kun se on tarkoitettu välittää. Viestin lähettäjällä sekä sen vastaanottajalla molemmilla on vastuu, että viesti ymmärretään kuten se on tarkoitettu. (Sirke Lohtaja & Minna Kaihovirta-Rapo 2007, 13.)

6.1 Saavutettavammät valinnat sisällöntuottajalle

Teknisiä ratkaisuja on aina helpompi arvioida ja verrata ohjeisiin, toisin kuin kognitiivisia ratkaisuja. Esimerkiksi värikoodit kertovat suoraan onko kontrastia tarpeeksi, toisin kuin esimerkiksi tekstin sopivaa määrää tai selkeyttä on vaikeampi arvioida. (Hirvonen & Kinnunen 2020, 69.)

Oleellinen sisältö pitää näkyä heti

Se oleellinen tieto, jonka haluat välittää, tulee laittaa selkeästi esille heti alkuun. Nettisivuilla tämä tarkoittaa sitä, että sivun yläreunaan ei tule lisätä mitään visuaalista elementtiä vain tyylin vuoksi. (Selovuo 2019, 42.) Esimerkiksi suuri kansikuva tai bannerikuva saattaa peittää koko näytön, jolloin teksti ei näy ilman sivun vierittämistä.

Jätä tyhjää tilaa

Sisällöt kannattaa esittää sopivan pieninä kokonaisuuksina, jotta ne on helppo erottaa selkeästi toisistaan. Tietoa ei saisi laittaa liikaa pieneen tilaan. Tyhjällä tilalla on tarkoitus tuoda haluttu viesti esiin selkeästi. Nettisivuja päivittäessä ja lisättäessä sisältöä, tämä tarkoittaa, että sivua pitää selata pidemmälle, mutta sitä ei tarvitse arastella. (Selovuo 2019, 42.)

Kokoomus haluaa kehittää Suomea vapaaseen, länsimaiseen yhteiskuntajärjestykseen perustuvana avoimena yhteiskuntana, jossa yksilönvapaus ja ihmisoikeudet on turvattu. Kokoomus ja sen aate ovat osa demokraattisten maiden keskustaoikeistolaisten puolueiden muodostamaa yhteisöä. Se jakaa samat yhteiset vapauden ja demokratian arvot ja haluaa niiden pohjalta tehdä työtä ihmisten, yhteiskuntien ja ympäristön hyväksi. Nykyhetkessä tehtävät valinnat määrittävät tulevaisuutta vuosiksi tai vuosikymmeniksi eteenpäin. Erityisesti ympäristön kuormittamisen vähentämiseksi on tehtävä jatkuvaa työtä, joka alkaa jokaisen arkisista valinnoista.

Kokoomus haluaa kehittää Suomea vapaaseen, länsimaiseen yhteiskuntajärjestykseen perustuvana avoimena yhteiskuntana, jossa yksilönvapaus ja ihmisoikeudet on turvattu.

Kokoomus ja sen aate ovat osa demokraattisten maiden keskustaoikeistolaisten puolueiden muodostamaa yhteisöä. Se jakaa samat yhteiset vapauden ja demokratian arvot ja haluaa niiden pohjalta tehdä työtä ihmisten, yhteiskuntien ja ympäristön hyväksi.

Nykyhetkessä tehtävät valinnat määrittävät tulevaisuutta vuosiksi tai vuosikymmeniksi eteenpäin. Erityisesti ympäristön kuormittamisen vähentämiseksi on tehtävä jatkuvaa työtä, joka alkaa jokaisen arkisista valinnoista.

Kuva 2. Esimerkki tyhjän tilan merkityksestä.

Kiinnitä huomio typografiaan

Typografialla tarkoitetaan tekstin muotoilua (Korpela 2010, 10). Sen tarkoitus on esittää kirjoitettu viesti mahdollisimman kiinnostavasti, helppolukuisesti ja ihmissilmää miellyttävällä tavalla. (Korpela 2010, 11.) Fontti on englannin kielestä vakiintunut lainasana, jolle suomen kielessä olevia vastineita on kirjasin, kirjasyntyyppi ja kirjaintyyppi. (Korkeila - Lammela - Paananen 2010, 36.)

Fontin valinnalla on suuri merkitys sen luettavuuteen. Jotta teksti olisi luettavaa tulee kiinnittää huomio seuraaviin asioihin: (Selovuo 2019)

- Kirjasinkoko on tarpeeksi suuri
- Kirjasintyyppi on selkeä ja helppolukuinen, eikä siinä ole kiemuroita (Hirvonen & Kinnunen 2020, 72).
- Tekstin ja taustan välillä on tarpeeksi kontrastia eli värisävyjen eroa
- Tekstirivit ovat tarpeeksi lyhyitä
- Tekstin riviväli on tarpeeksi suuri
- Tekstin kappalevälit ovat tarpeeksi suuret
- Suuraakkosten sijaan pienaakkosia on helpompi lukea (Itkonen 2005, 84).

Samaan julkaisuun ei kannata valita useita eri kirjasintyyppisiä. Vain erikoistapauksissa ja harkiten voi käyttää useampaa fonttia sekaisin. (Korpela & Linjamaa 380.) Pienaakkosia eli gemenoita on nopeampaa ja helpompaa lukea kuin suuraakkosia eli versaaleja. Pienaakkosissa kirjainten koko vaihtelu on suurempaa, joten eri kirjaimet on helpompi hahmottaa toisistaan (Itkonen 2007, 70).

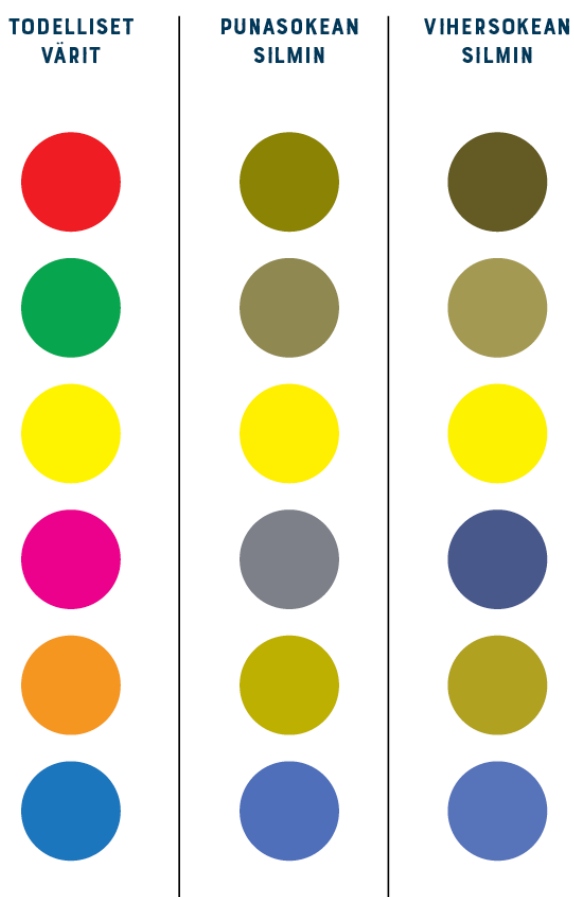
Kuva 3. Esimerkkejä hyvästä sekä huonosta typografiasta.

Vaikka sähköisellä näytöllä olevia kirjasintyyppettä on paranneltu siitä saakka, kun niitä on alettu lukemaan näytöiltä (Itkonen 2005, 117)., sähköisessä julkaisussa ei päästä typografian osalta yhtä laadukkaaseen lopputulokseen kuin painetuissa julkaisuissa (Korpela 2010, 19). Kannattaa kuitenkin tehdä se, mitä on tehtävissä.

Kirjasimia on käytettävissä kahta päätyyppiä: groteski ja antiikva. Sähköiseen käyttöön tarkoitettu kirjasin on muodoltaan yksinkertainen eli groteski. Antiikvassa käytettävät päätteet taas sopivat paremmin painettuun leipätekstiin. (Itkonen M. 2007, 68.)

Valitse värit oikein

Väreillä luodaan tunnelmaa, mutta niillä välitetään myös informaatiota. Tässä voi tulla haasteita esimerkiksi väreillä tehty informaatio saattaa olla kulttuurisellisesti ristiriidassa tai värisokea saattaa tulkita informaation eri tavalla kuin se on tarkoitettu. (Selovuo 2019, 43.)

Kuva 4. Esimerkki väreistä värisokean silmin.

Värien käytössä on tärkeää käyttää riittävää kontrastia tekstin värin sekä taustavärin välillä, jotta sen pystyy lukemaan helposti. (Selovuo 2019, 43.)

Paras kontrasti syntyy laittamalla mustaa tekstiä valkoiselle pohjalle. Tarpeeksi tumma teksti vaalealla pohjalla on pääsääntöisesti hyvä valinta, sillä se parantaa luettavuutta ja lukunopeutta ihan kaikilla. (Parkkinen 2002, 127.)

Väri yksinään ei saa olla merkittävä tekijä sisällössä. Esimerkiksi oikein tai väärin täytettyjä lomakkeen kohtia ei voi merkitä punaisella ja vihreällä elementillä. Merkitys on tultava ymmärretyksi, vaikka värejä ei käytettäisi. (Selovuo 2019, 65.) Värien symboliset merkitykset ovat vakiintuneet pitkän ajan kuluessa niitä käytettäessä (Korpela J. & Linjamaa T. 2003, 398).

Saattaa olla, että pelkällä värillä ilmaistu informaatio jää pois monissa eri tapauksissa esimerkiksi värisokea ei pysty näkemään värieroa tai mustavalkotulosteessa kukaan meistä ei enää tiedä alkuperäisiä värejä. (Korpela J. & Linjamaa T. 2003, 404.)

Vältä visuaalista hälyä

Jätä pois kaikki ylimääräinen, mikä ei ole oleellista viestin ymmärtämisen kannalta. Älä siis lisää turhia kuvia tai elementtejä, joiden tarkoitus on olla vain koristeellisia. Vaikka se näyttäisi tyylikkäältä, se ei sisällä tärkeää informaatiota. (Selovuo 2019, 43.)

Älä lisää nettisivuille turhia ilmoituksia, liikkuvia elementtejä tai efektejä. Näitä lisätessä tulee aina harkita, onko ne oleellisia. (Selovuo 2019, 43.)

Vältä myös taustakuvien tai videoiden käyttämistä. Jos sellaisia kuitenkin on käytössä niin näistä on parempi valita kuva, joka ei sisällä yksityiskohtia tai muita sellaisia elementtejä, jotka vaikeuttavat sisällön hahmottamista kuvan päältä. (Selovuo 2019, 56.)

Muista visuaalinen hierarkia

Kuva 5. Esimerkki visuaalisen hierarkian merkityksestä typografiassa.

Visuaalisella hierarkialla pystytään viestimään siitä, mikä osa tekstiä tai sivua on tärkein. Esimerkiksi otsikot tulee erottaa muusta tekstistä visuaalisella hierarkialla. Pelkkä tekstin muotoilu ei riitä vaan tulee käyttää otsikkotyylejä. Oikeanlaisella otsikolla on suuri merkitys tekstin ja sisällön hahmottamiselle. Otsikko kiinnittää lukijan huomion, jolloin se luetaan ensin ja vasta sen jälkeen siirrytään varsinaisen tekstin lukemiseen. (Selovuo 2019, 47.) Väliotsikkoja on hyvä käyttää runsaasti (Parkkinen 2002, 91).

Sivujen otsikointi

Sivulla oltava kuvaava otsikko (title). Otsikon tulee kuvata sivun sisältöä tai tarkoitusta.

Väliotsikot ja lomakeotsikot sisältöä ja tarkoitusta kuvaavia

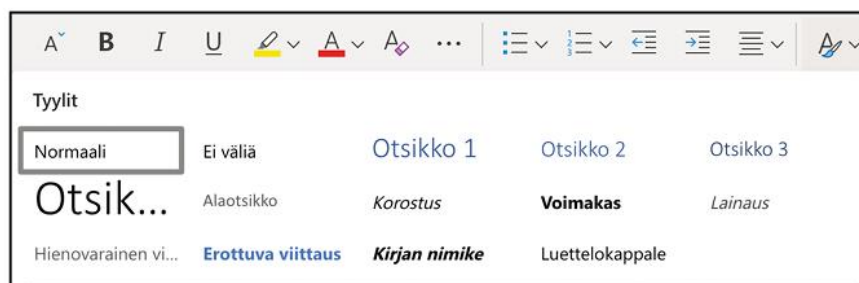
Käytä selkeitä ja kuvaavia otsikkotekstejä kuvaamaan aiheen sisältöä sekä lomakkeilla syötekenttiä.

Verkkosivuilla ja dokumenteissa, otsikot tulee määrittellä otsikkotyyleillä

Pelkkä tekstin muotoilu ei riitä.

Kuva 6. Otsikkotyylin määrittely HTML-elementeillä verkkosivuilla.

Kuva 7. Tekstityylien määrittely Wordissa.

Viesti oikein kohderyhmällesi

Yksi helpoimmista korjattavista asioista on sisällön kielen huoltaminen. Teksti tulee aina kirjoittaa varsinaiselle kohderyhmällesi ymmärrettävällä kielellä. Usein alalla käytetyt erikoistermit eivät ole yleisesti ymmärrettäviä. Lisäksi lukijan tausta ja koulutus sekä se, miten hyvin käsiteltävä aihe on hänelle tuttu, vaikuttaa asian ymmärtämiseen. Tämän merkitys korostuu silloin kun lukija on ensimmäistä kertaa lukemassa tietoa aiheesta. (Selovuo 2019, 48.) Alun perin asiantuntijakäyttöön tehdyt tekstit voi muotoilla uusiksi niin, että maallikkokin ymmärtää ne (Hirvonen & Kinnunen 2020, 21). Lähtökohtana on, että hyvä yleiskieli on aina sopiva vaihtoehto. Vieraskielisiä sanoja ja ilmaisuja tulee välttää. Kielikuvilla ja sanonnoilla voidaan piristää tekstiä, mutta jos kyse on tiedon jakamisesta tai asiatekstistä, on syytä jättää kaikki kielikuvat pois ja pysyä asiassa. (Hirvonen & Kinnunen 2020, 68). Hyvä yleiskieli riittää suurimmalle osalle lukijoista, kuitenkin joskus voi olla tarve käyttää selkokieltä, jossa asiat ilmaistaan vielä helpommin. (Selkokeskus.) Selkokielellä sama asia ilmaistaan selittävämmiin, siinä vältetään liian tiiviitä ilmaisuja ja pitkiä lauseita ja samaa sanaa saatetaan toistaa useamman kerran. Selkokieliyys tarkoittaa myös tekstin ja sisällön karsimista ja jäljelle jätetään vain oleellisin asia. (Korpela J. & Linjamaa T. 2003, 175.)

Lisää linkit oikein

Nettisivuille lisätyn linkin tulee aina kertoa mihin se linkki käyttäjän siirtää, tai mitä linkin klikkaaminen saa aikaan. Usein linkit upotetaan valmiiseen tekstiin olettamuksella, että tämän tiedon ymmärtäisi jo sen asiayhteyden perusteella. Sen sijaan että tekstilinkki olisi muotoiltu "Lue lisää" tekstillä, pitääkin kertoa suoraan se mitä linkin päässä oleva osoite on. (Selovuo 2019, 48.) Lyhyen "lue lisää" linkin voi korvata pidemmällä ja kuvaavammalla tekstillä kuten "Lue tästä linkistä lisää koulutuksistamme".

Lisää tekstivastineet kuville ja videoille

Kuville ja videoille pitää aina syöttää tekstivastine eli niin sanottu alt-teksti. Tämä tekstivastine kertoo sokealle käyttäjälle mitä kuvassa tai videossa näkyy.

Tietoa ei pidä esittää kuvatiedostossa, eli kuvan sisältämä teksti ei saa olla tiedon lähde. Videoihin tulee lisätä aina tekstitys tai vaihtoehtoinen sisältö luettavana tekstinä. (Selovuo 2019, 49, 63, 67.)

Mikäli kuvan sisältö ei ole merkityksellinen alt-tekstiä ei tarvitse lisätä (Saavutettavasti.fi).

Audio ja Video

Ennalta nauhoitettujen videoiden ja äänitteiden sisältö (ei live-lähetykset) pitää olla saatavilla äänen lisäksi myös luettavassa muodossa.

Videoiden tekstitys

Ennalta nauhoitetuille videoille tulee olla lisätty ääniraidan lisäksi tekstitys.

”Pause”

Sisällön, joka liikkuu, välkkyä, vierittyy tai päivittyy itsestään, tulee olla käyttäjän kontrolloitavissa. Käyttäjän on voitava pysäyttää, laittaa tauolle tai piilottaa tällainen sisältö. (Selovuo 2019) Epilepsiasta, migreenistä tai keskittymishäiriöstä kärsivät ihmiset eivät välttämättä pysty lukemaan liikkuvan sisällön lähellä olevaa tekstiä. (Parkkinen 2002, 129.)

Ei vilkkuvaa sisältöä

Mikään sisältö ei vilku / välähdä kuin enintään kolme kertaa sekunnissa.

Vältä verkkosivuille lisättyjä liitetiedostoja

Pyri lisäämään kaikki sisältö nettisivuille eikä erillisiin ladattaviin liitetiedostoihin.

Jos teet liitetiedostoja esim. Wordilla, Excelillä tai Powerpointilla, käytä aina ohjelmien omia saavutettavuustyökaluja ja näiden oppaassa annettujen ohjeiden lisäksi. Tallentaessa tiedostoja PDF-muotoon, valitse PDF-vaihtoehtoista ”paras sähköiseen jakeluun”.

7 Oppaan tuottaminen

Tämä opinnäytetyön produktiona syntyi käytännönläheinen ja helppolukuinen opas, jonka tarkoituksena on lisätä tietoisuutta saavutettavasta viestinnästä sekä tarjota työkaluja saavutettavamman viestinnän tuottamiseen.

7.1 Idea ja pohjatyöt

Sain idean oppaan tuottamisesta, huomattuani sille selkeän tarpeen. Esittelin idean opintokeskus Kansion opintojohtajalle, joka kiinnostui ideastani ja piti sitä tarpeellisena. Oppaan tulisi olla tarpeeksi helppolukuinen ja selkeä, jotta se sopisi työkaluksi työntekijöille, joiden työtehtävinä on viestinnän sisältöjen tuottaminen, vaikka he eivät ole viestinnän ammattilaisia. Tarkoituksena on tarjota konkreettisia keinoja viestinnän ja sisällöntuoton kehittämiseen. Aloitusvaiheessa kartoitin keskusteluin toiveita eri kouluttajilta ja työntekijöiltä. Kaikkien viesti oli sama, ohjeita tähän teemaan kaivataan ja ne tulee olla helppokäyttöisiä, jotta ne on mahdollista jalkauttaa osaksi kaikkien jokapäiväistä työtä.

Järjestösektorilla, jossa suurta osaa toiminnasta määrittelee jäsenhankinta, on ensiarvoisen tärkeää, ettei kukaan toiminnasta kiinnostunut jää ulkopuolelle sen vuoksi, ettei viestintä ole saavutettavaa. On tärkeä huomioida eri taustoista tulevat jäsenet ja tarjota heille sopivassa muodossa tietoa toiminnasta. Lisäämällä tietoisuutta saavutettavuudesta ja antamalla työkaluja sen kehittämiseen ja saavutettavan viestinnän tuottamiseen järjestö pystyy palvelemaan laajempaa joukkoa.

Jotta opas olisi mahdollisimman houkutteleva, tulee sen sisällön olla mielenkiintoista ja tämän konsernin työntekijöiden toimenkuvia helpottavaa. Opas suunniteltiin tehtäväksi sähköiseen muotoon sekä painettuna versiona. Sähköistä opasta on helppo jakaa sekä tarvittaessa päivittää. Painetun oppaan etuna on helppokäyttöisyys. Kun opasvihko löytyy omalta työpisteeltä käden ulottuvilta, on matala kynnys tarkistaa ohjeita.

Hyvän ja toimivan oppaan sisältöön ja teemoihin tutustuin lukemalla saavutettavuuden eri teemoihin keskittyviä kirjoja ja oppaita sekä netistä löytyviä teoksia. Lisäksi käytin hyödykseni osaamistani, jonka olen hankkinut opintojeni aikana suorittamalla erilaisia opintoja saavutettavuuden, selkeän viestinnän, selkokielen, visuaalisen viestinnän, typografian ja tiedon visualisoinnin kursseilla.

7.2 Toteutus ja työvaiheet

Seuraava työvaihe oli oppaan toteuttaminen tekstimuotoon. KANSIO tuottaa koulutusmateriaalia ja oppaita eri teemoista jäsenjärjestöjen käyttöön, joten tämä opas tuotettiin samalla periaatteella kuin aikaisemmatkin oppaat. Aiemmasta poiketen, tällä kertaa koko oppaan tuottamisesta, tekemisestä ja julkaisusta vastasi yksi ihminen eli minä, työryhmän sijaan.

Aloitin produktion tutustumalla ammattikirjallisuuteen ja aihetta käsitteleviin julkaisuihin. Lopulta koostin raakaversioon oppaasta, johon olin valinnut tärkeimmät teemat ja rajannut ulkopuolelle ne keinot, jotka eivät hyödytä oppaan käyttäjää.

Raakaversioon jälkeen kirjoitin oppaan tekstin puhtaaksi ja aloin kuvittamaan opasta. Keräsin oppaaseen selkeitä esimerkkejä, joissa saavutettavampia vaihtoehtoja esitellään kuvan sekä tekstin yhdistelmällä. Tekijänoikeussyistä, tein itse informatiiviset kuvat lähdemateriaalien pohjalta.

7.3 Palaute, viimeistely sekä julkaisu

Oppaan materiaalin ollessa valmis, sen kehittämiseen ja oikolukuun osallistui Kansion koulutussuunnittelijat, koulutuspäällikkö sekä opintojohtaja. Palaute oli jo tässä vaiheessa pääosin positiivista. Kehitysehdotuksia tuli oppaan rakenteeseen sekä sanamuotoihin, teemat ja sisältö pysyi muuten ennallaan. Saadun palautteen perusteella tein korjauksia oppaaseen ja viimeistelin sen. Taitoin oppaan visuaalisesti miellyttävään ulkomuotoonsa Adobe InDesign

ohjelmalla. Kiinnitin erityistä huomiota tekstitaiton osalta muotoilujen sekä otsikkotasojen määrittelyyn. Tämä mahdollistaa painoon tarkoitetun oppaan käyttämisen myös sähköisenä PDF-tiedostona.

Ennen julkaisua sähköinen versio lähetettiin vielä työntekijöille luettavaksi, testattavaksi ja kommentoitavaksi. Viimeisellä tarkastuskierroksella nousi esiin vain muutama kirjoitusvirhe, jotka korjasin. Muuten opas hyväksyttiin julkaistavaksi ilman muutoksia.

Näiden huomioiden jälkeen tein vielä viimeiset korjaukset taittotiedostoon, jonka jälkeen se oli julkaisuvalmis. Taittotiedoston pohjalta tein oppaasta sähköisen version. Opas julkaistiin www.kansio.fi/saavutettavuusopas osoitteessa opintokeskuksen kotisivuilla. Tämän lisäksi oppaasta tilattiin painettu versio, joka löytyy myös sähköisenä osoitteesta <https://www.kansio.fi/wp-content/uploads/2023/01/Saavutettavuusopas-netti2.pdf>.

8 Reflektointi

Reflektoin opinnäytetyötä kahdessa osassa. Ensimmäisessä osassa reflektoin yleisesti koko opinnäytetyötä prosessina ja toisessa osassa keskityn produktion eli oppaan reflektointiin.

8.1 Opinnäytetyöprosessin reflektointi

Opinnäytetyön tekeminen kokonaisuutena oli mielestäni helpompaa, mitä olin odottanut. Haastavinta minulle oli ymmärtää koko tämän prosessin kulku, vaiheet ja vaaditut tehtävät. Opinnäytetyön kurssit ennen produktion aloittamista, tuntuivat itselleni haastavilta. Minun oli vaikea saada kiinni siitä, mitä tulee tehdä missäkin vaiheessa.

Kun pääsin itse produktion tekemiseen, ajatus selkeni minulle, enkä kokenut prosessia enää samalla tavalla haastavaksi. Opin tekemällä käytännössä ja kirjalliset osuudet ovat olleet aina minulle vaativia. Produktion tekeminen oli selkein pala opinnäytetyötäni ja sen lisäksi vaadittavan tekstiosuuden kirjoittaminen oli huomattavasti haastavampaa.

Aiheen valinta opinnäytetyöksi valikoitui suhteellisen helpolla. Harkitsin kahden eri vaihtoehdon välillä, mutta päädyin tähän aiheeseen, sillä itselleni on merkityksellistä yhdenvertaisuuden edistäminen ja tässä pääsin toteuttamaan sitä. Lisäksi oppaan tuottaminen opinnäytetyönä oli järkevää ja tehokasta, sillä näin pystyin yhdistämään luontevasti koulun ja työn. Työssäni olin huomannut selkeän tarpeen oppaalle sekä nähnyt läheltä, millaisia teemoja ja työkaluja oppaan pitäisi sisältää.

Olin luottavaisin mielin produktion suunnittelusta aina loppuun asti. Olen työskennellyt toimeksiantajalle jo yli kahden vuoden ajan, joten minun oli helppo toteuttaa projektia hyvin itsenäisesti. Vaikka työni opintokeskus Kansiossa on normaalistikin hyvin itseohjautuvaa koin erityisesti tämän projektin mieleisekseni. Sain vapaat kädet sekä luottamuksen tehdä oppaasta parhaan

mahdollisen ja mielestäni lunastin lupaukset. Tarvittaessa sain palautetta muilta työntekijöiltä, jonka jälkeen jatkoin taas työstämistä omatoimisesti.

Kokonaisuutena olen hyvin tyytyväinen opinnäytetyöhöni. Se oli opettavainen, mielenkiintoinen, haastava sekä merkityksellinen.

8.2 Oppaan reflektointi

Omia vahvimpia puoliani on kokonaisuuden hahmottaminen ja huomioiminen. Tässä projektissa pääsinkin miettimään laajalti, miten opas tulee suunnitella, jotta se palvelee kohderyhmää eli sen käyttäjiä parhaalla mahdollisella tavalla. Valittuani aiheen, minulla oli hyvin selkeä ajatus siitä, millaisen oppaan haluan tehdä. Sain pidettyä hyvin kiinni suunnitelmasta sekä aikataulusta.

Opinnäytetyönä tämä oppaan tuottaminen kerää yhteen kaikkia niitä teemoja, joihin olen panostanut opinnoissani, sekä niitä asioita, jotka ovat minulle tärkeitä arvoja. Pääsin käyttämään laajasti osaamistani, sillä oppaan tuottaminen alusta loppuun asti on käytännön esimerkki siitä, ammattitaitoa minulla on. Itselleni olikin tärkeää, että saan tehdä oikeasti käyttöön tulevaa materiaalia ja sen vuoksi koin tämän projektin itselleni hyvin merkityksellisenä.

Projektin suunnitelma oli yksinkertainen, ensin kartoitin tarpeet ja toiveet, jonka jälkeen aloin kerätä tietoa. Kun tarvittava tieto oli kasassa, minun tuli huolella valita sieltä vain oleellisimmat oppaaseen asti. Vaikka kaikki saavutettavuuteen vaikuttavat valinnat ovatkin tärkeitä, minun tuli muistuttaa itseäni oppaan kohderyhmästä. Oppaasta ei saisi tulla liian laaja tai vaikea ymmärtää. Oppaassa oleva informaatio tuli olla tyyliltään ja sisällöltään sellaista, joka vastaa loppukäyttäjän tarpeisiin. Kun raakaversio oli valmis, seuraava vaihe oli koota kaikki helposti luettavaan sekä saavutettavaan muotoon niin sähköiseksi oppaaksi kuin painettavaksi vihkoseksi. Läpi tämän tuottamisprosessin, minun tuli siis noudattaa itse niitä samoja ohjeita, jotka olin tähän oppaaseen kerännyt.

Yllätyin itse siitä, miten paljon työläämpää on tehdä viestintää saavutettavasti. Käytännössä se tarkoitti sitä, että se vaatii enemmän aikaa eli resursseja, sekä

osaamista ja kiinnostusta. Oppaan koostaminen julkaistavaan muotoon oli opettava kokemus itselleni siitä, miten saavutettavaa viestintää käytännössä tehdään. Samalla minulle heräsi pieni huoli. Jos saavutettavamman sisällön tuottaminen on työläämpää, löytyykö sille resursseja ja tahtoa toteuttaa sitä oikeassa työelämässä, jossa kaikilla tuntuu aina olevan kiire. Samaan aikaan huomasin olevani itse jonkinlaisessa saavutettavuuskuplassani. Kaikki muut eivät koekaan saavutettavuutta niin tärkeänä kuin minä itse, ja lisäksi tietoisuuden merkityksestä oli heikkoa.

Oppaan tuottamisessa oli tarpeeksi haastetta ja samalla se oli itselleni hyvin mieluisa projekti. Suurimpana haasteena koin sen, että visuaalinen ilme vaati kompromisseja. Jos viestinnän haluaa olla saavutettavaa, on pakko valita hillittyjä värejä ja fontteja, sekä jättää kuvituskuvat ja muut pelkkää tunnelmaa luovat elementit pois. Visuaalisena viestijänä painin sen valinnan kanssa, kumpi on tärkeämpää, oppaan välittämä fiilis vai informaatio. Jouduin tietenkin valitsemaan informaation, jolloin opas saattaa vaikuttaa tylsemältä mitä se olisi, jos olisin antanut enemmän arvoa visuaaliseen puoleen. Vaikka kompromissien tekeminen oli koko ajan läsnä ja tuntui haastavalta, pidin tavoitteen mielessäni ja toteutin taittoa sen ehdoilla. Koenkin tämän olevan viestijän jokapäiväinen haaste. Kompromisseja pitää tehdä koko ajan ja vaihtoehdoista pitää osata valita se, mikä palvelee kulloinkin parhaalla mahdollisella tavalla. Tästä huolimatta olen valmiiseen oppaaseen erityisen tyytyväinen, sillä se on juuri sopivan informatiivinen olematta kuitenkaan liian vaikea lukea tai käyttää. Pysyin aikataulussa ja opas valmistui ajallaan. Toivoisinkin enemmän vastaavia projekteja työpöydälleni myös jatkossa.

Lähteet

Hirvonen, M. & Kinnunen, T. 2020. Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Tallinna: Gaudeamus.

Itkonen M. 2005. Kirjaintyypit ja tyyli

Itkonen M. 2007. Typografian käsikirja

Korpela J. 2010. Verkkójulkaisun typografia

Korpela J. & Linjamaa T. 2003. Web suunnittelu

Korkeila - Lammela - Paananen 2010. Suunnittele, toteuta ja julkaise

Paavonheimo J. 2006. Digitaalisen ja painetun rajalla

Parkkinen J. 2002. Hyvään verkkopalveluun! käytettävyyssopas verkkoviestijöille

Saavutettavasti.fi. Kuvien vaihtoehtoiset tekstit. Viitattu 10.10.2022.

<https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/kuvat/>

Saavutettavuusdirektiivi.fi. Saavutettavuusohjeet.

<https://saavutettavuusdirektiivi.fi/saavutettavuus-ohjeet-toimi-nain/>

Selovuo, K. 2019. Saavutettavuusopas. Euraprint.

Selkokeskus 2021. Selkokieli. Viitattu 10.10.2022

<https://selkokeskus.fi/selkokieli/>

Sirke Lohtaja & Minna Kaihovirta-Rapo 2007. Tehoa työelämän viestintään.

Puhu kuulijalle kirjoita lukijalle.

Vates-säätiö. Viestinnän saavutettavuus. Viitattu 10.10.2022

<https://www.vates.fi/tietopaketti/tyoelaman-saavutettavuus/viestinnan-saavutettavuus.html>

Valtiovarainministeriö. <https://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi> . Viitattu 1.12.